

Sultan II. Mahmut ve Sultan Abdülmecid Döneminde Kuleli Süvari Kışlası

Zekeriya Türkmen

Harp Akademileri

Osmanlı Devleti'nde batılı anlamda askerî teşkilatın belirli alanlarında köklü değişim ve dönüşüm hareketine, XVIII. yüzyılda ağırlık verilmeye başlanmıştır. Yüzyılın sonunda III. Selim tarafından başlatılan “*Nizâm-ı Cedîd*” hareketi sadece askerî alanda sınırlı kalmamış, çok yönlü bir yenileşme faaliyeti olarak tarihteki yerini almıştır. Amcasının başlattığı yenilik hareketlerine devam etmekte kararlı olan Sultan II. Mahmut, Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak yerine, 7 Temmuz 1826 tarihinde yayımladığı bir kanunnâme ile Avrupa usûl ve tekniklerine göre eğitim yapacak çağdaş bir teşkilâta sahip “*Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu*”nu kurmuştur. Bu teşebbüs yeni kışlaların ve talimhanelerin kurulması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.

a. Kuleli Kışlası'nın İnşası ve Süvari Askerinin Yerleşmesi

Sultan II. Mahmud'un başlattığı askerî yenileşme hareketiyle Osmanlı kara ordusu; -eskiden olduğu gibi- piyade ve süvarî olmak üzere iki ana muharip birliğe ayrılmıştır.¹ Bunları, ateş unsuruyla

.....

¹ Bir süre sonra bu sınıflandırmada muharip birlikler “*sunûf-ı selâse*”, üç sınıf yani piyade, süvari ve topçu olarak adlandırılacaktır. (Y.N)

destekleyen topçu birlikleri ve diğer lojistik destek birimleri takip etmiştir. Öteden beri süvari sınıfı, sürat ve çevikliğinden dolayı Türk ordularında hareket kabiliyeti en yüksek sınıf olarak bilinmektedir. II. Mahmud, piyadenin yanında süvarinin de yetiştirilmesine özel önem verilmesini istiyordu. Osmanlı ordusunun hareket kabiliyetini artıran süvari sınıfı için bu dönemde yeni kışlalar açılması gündeme gelmiştir. Davut Paşa Kışlası, süvari eğitim merkezi olarak kullanılırken, buna ilave olarak Çengelköy'ndeki Kuleli Bahçe'de de bir Süvari Kışlası yapımına karar verilmiştir. Bu amaçla geniş bir arazinin istimlak edilerek süvariler için düzenlenmesi çareleri aranmıştır.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Kandilli Rasathanesi'nin bulunduğu yerden bugünkü Talimhane semtini de içine alan geniş arazi "*Kenan Efendi Çiftliği*" adıyla anılmaktadır. Padişah tarafından Çengelköy'de büyük bir süvari kışlası yapılmasına yönelik emirler verildiğini duyan Kenan Efendi burada yeni inşa ettirdiği köşk² ile birlikte geniş çiftlik arazisini süvari askerinin eğitiminde kullanılmak üzere II. Mahmud'a hediye etmiştir.³ Bu arada Sultan II. Mahmut, yeni kurulacak

.....

2 Sultan II. Mahmud, köşkün yerine, yeni baştan bir kasır yaptırdığından buna "*İcâdiye Kasrı*" denilmiştir. Şair Pertev Paşa (1786-1837), İcadiye Kasrı'nın yapılışı ile ilgili yazdığı manzumede, kasrın özelliklerini övdükten sonra, yapılış tarihini de ebced hesabıyla Hicrî 1249 (M.1833) olarak vermiştir. (Pertev Paşa, *Dîvân-ı Pertev Paşa*, s. 35.) 1853 yılına kadar Osmanlı hanedanının mülkleri arasında sayılan (emlâk-ı seniye) İcâdiye Kasrı'na "*Hekim Girmez Kasrı*" da denilmiştir. Bk. M. Celalettin Atasoy, *Kandilli Tarihi*, İstanbul, 1982, s. 49. Bu kasır, Kırım Savaşı'nın başlamasıyla İstanbul'a gelen müttefik devletlerin subaylarına karargah olarak verilmiştir. Kırım Harbi'nin sona ermesiyle İstanbul'u terk eden müttefik subayların, giderken çıkardıkları kasıtlı bir yangınla Selimiye ve Kuleli kışlaları ile birlikte İcâdiye Kasrı'nı da yaktığı rivayet edilmektedir. (Y.N)

3 İsviçreli ressam R. Weiss tarafından 1870-1880 yılları arasında çizildiği iddia edilen Kenan Efendi Kasrı'nın suluboya tablosu, 1946 yılında kartpostal olarak bastırılmıştır (Verlag A.W.R. Zürich). Bk. Mehmet Rebiî Hâtemî Baraz, Zeynep Demircan, *Çengelköy'de Tarih*, Kitabevi Yay. İstanbul, Temmuz 2004, s. 283'de yer alan resimde tasvir edilen mekânın Vahdettin Koruluğu içerisinde yer alan ve XIX.yüzyılda yaşamış Ermeni banker Köçeoğlu tarafından Sultan Abdülaziz'e armağan edilen köşk olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle suluboya tablonun Kenan Efendi Kasrı'na ait olduğu bilgisine şüpheyle yaklaşmak gerekir.

süvari birliklerinin kışla ihtiyacını karşılamak amacıyla Hicrî 1244 (M.1828)'de, Çengelköy sırtlarında Nikola ve Atanaş adlı iki gayr-ı müslim vatandaşa ait arsaları da satın aldirarak, Kenan Efendi Çiftliği ile komşu olan Kuleli Bahçe'nin sınırlarını genişletmiştir. Aynı yıl Kuleli Bahçe'ye, Sultan II. Mahmud'un emriyle, tek katlı, ahşap bir kışla yapılmıştır.⁴ Kuleli Süvari Kışlası'nın tarihinden bahseden bütün kaynaklar, kışlanın 1828 yılında, tek katlı ve ahşap olarak inşa edildiği⁵ konusunda birleşmektedirler.⁶ Thomas Allom (1804-1872)'un İstanbul ve Batı Anadolu bölgesine 1837 yılında 10 ay süreyle yaptığı seyahatinde çizdiği ve 1838 yılında Londra'da basılan kitabında yer alan gravürüne⁷ göre Kuleli Süvari Kışlası'nın denize bakan kısmı üç

4 “Yeniçerilerin lağvıyla nizâmât-ı askerîyenin vaz'ı esnasında devletçe kışlaların teksîrine lüzum görüldüğünden Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Hazretleri zamânında ve 1244 (1828) tarihinde süvariye mahsûs ahşap ve bir katlı olarak şimdiki Kuleli Kışlası binâ olunmuştur.” Bk. Mehmed Es'ad, *Mir'ât-ı Mekteb-i Harbiyye*, İstanbul 1310 (1893), s. 172. “İşbu kışlanın mevkiî bidayette Bostancıbaşı Odaları namı ile yâd olunurken cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni hazretleri ahşap olarak 1244'te (1828/29) süvarilere mahsus olmak üzere bir kışla yaptırdığı gibi kurbunda ve sahil-i bahrde Kaymak Mustafa Paşa'nın bina-kerdesi olan mescidi yeniden tamir ederek bir minare ile mahfil-i hümayûn dahi zam ve ilâve buyurmuşlardır.” “...Cennet-mekân bazen Cuma namazını orada (Kaymak Mustafa Paşa Camii'nde) eda ettikten sonra Kışla-i Hümayûn'da kendilerine mahsus olan dairede biraz ikâmet ve zabitan ve neferâtın talim ve ta'allümlerinden bizzat istifsâra râğbet buyururlar imiş. Bazı kere de kışlaya yarım saat mesafesi olan Talimhâne mevkiine azîmetle oradaki köşkte calis buyurarak Asâkir-i Mansûrelerinin talimlerine nezâret ve ekseriya bizzat kumanda vererek terakkiyât-ı askerîyeye ehemmiyet verirlermiş. Badebu İcâdiye'de bulunan köşkte o gece beytütet buyururlar imiş.” Bk. Kolağası Mehmed Râ'if, *Aynı eser*, s. 269.

5 Kuleli Kışlası'nın ilk inşasındaki mimarın kim olduğuna dair tartışmalar günümüze kadar gelmiştir. Kimi araştırmacılara göre Kuleli Kışlası'nı, Kirikor Balyan Usta (Kirikor Balian, 1764-1831) inşa etmiştir. Bk. Zuhâl Çetiner Doğdu, “Kışla Mimarisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 12, Yeni Türkiye Yay. Ankara, 2002, s. 184.

6 Aslında bütün kaynakların dayanak noktasını, Kolağası Mehmed Es'ad'ın 1893 yılında yayımladığı *Mir'ât-ı Mekteb-i Harbiyye* (İstanbul, 1310) adlı eseri oluşturmaktadır. (Y.N)

7 Robert Walsh, *Constantinople and the Scenery of Seven Churches of Asia Minor* (İstanbul ve Küçük Asya'nın Yedi Kilisesinden Manzaralar), Londra, 1838, c.

katlıdır. 1854 yılında çizilmiş iki gravürde⁸ de kışla, iki katlı ve kulesiz olarak görülmektedir.⁹ Bundan dolayı ilk yapıldığı andan itibaren kışlanın kaç katlı olduğu ve kulelerinin olup olmadığı konusu hâlâ tartışmaya açık bir konudur.

b. Kuleli Karantinahanesi (Tahaffuzhane)

Kuleli Kışlası, 1828'den 1837 yılına kadar Dersaadet (Hassa) Ordu-yı Hümayûnu I. ve II. Süvari Alayı kışlası olarak kullanılmıştır. 1831-1833 yılları arasında Hindistan'da ortaya çıkıp Osmanlı topraklarına sıçramış olan veba (kolera) salgınının daha fazla etrafa yayılmasını önlemek amacıyla 1835 yılında İstanbul'da Tıphane-i Amire'de Dârü'l-Etibbâ Komisyonu (Karantina Müdürlüğü)¹⁰ kurulması kararlaştırılmıştır.¹¹ Komisyonun bir süre sonra daha geniş bir mekana yerleştirilmesi gündeme gelince Kuleli Kışlası'ndaki süvari alayları başka yerlere nakledilmiş ve 1837 yılından itibaren kışlanın bir bölümü Tahaffuzhane¹² yani (Karantina binası) olarak hizmet vermeye

.....

2, I.v. s. 76. Eserin ikinci baskısı da 1840 yılında Paris'te yapılmış olup, gravür ve ilgili açıklamalar, bu baskının (Fisher, 1840) 65-67. sayfaları arasında yer almaktadır.

8 “İngiliz Kışlası”, *l'Illustration Journal Universal* (dergi), Paris 1854, c. 23 ve Sedat Hakkı Eldem, *İstanbul Anıları* (1980) adlı eserinden naklen *Illustrated London News* (dergi), 1854.

9 Thomas Allom'un gravürü hariç, 1967/68 yılındaki kapsamlı onarıma kadar olan dönem içerisinde çizilmiş gravür ya da çekilmiş fotoğraflarda Kuleli Kışlası'na ait binanın bugünkü görüntüsünde yer aldığı şekliyle herhangi bir kule görülmemektedir.

10 Feldmareşal Helmuth von Moltke, *Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar*, TTK Basımevi, Ankara 1960, s. 91-95.

11 Gülden Sarıyıldız, *Hicaz Karantina Teşkilatı (1865-1914)*, TTK Basımevi, Ankara 1996, s. 6.

12 Nuran Yıldırım, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c. V, s. 1324'de, “1831'de ve 1835'te Çanakkale'de kurulan geçici tahaffuzhaneler istisna edilirse 1839'da Meclis-i Tahaffuz emrine verilen Kuleli Kışlası, ilk tahaffuzhanemiz sayılır. 1842 sonlarına kadar tahaffuzhane olarak kullanılan Kuleli Kışlası'nda Karadeniz ve Akdeniz'den gelen gemiler karantinaya tabi tutulurdu.” ifadesiyle buna açıklık getirmiştir.

başlamıştır. Bu süreçte kışlanın geniş çaplı tamiri için 06 Nisan 1837 tarihinde *Asâkir-i Mansûre Hazinesi*'nden elli bin iki yüz doksan yedi kuruş (50.297 kuruş) tahsis edilmiştir.¹³ Ayrıca yine aynı tarihte Tıphane haline getirilecek olan Galata Sarayı'nın masrafları ile Kuleli Kışlası ve ahırlarının düzenlenmesi ve tamirâtı için yapılan keşifte iki yüz bin kuruşa (200.000 kuruş) ihtiyaç olduğu tespit edilmiş; daha sonra bu miktarla gerekli onarım ve düzenlemelerin yapılabileceği kararına varılmıştır.¹⁴ Kararlaştırılan bu tamirat ve düzenlemelerin kışlanın Tahaffuzhane olarak kullanılmasından dolayı gerçekleştirilemediği, belli bir süreliğine bekletildiği 15 Mart 1839 tarihli belgeden anlaşılmaktadır.¹⁵ Bununla birlikte gerekli onarım ve düzenlemenin yapılamamasına rağmen tahaffuzhanede görev alacak personelin ihtiyaçlarının sağlanması için bazı tedbirler düşünüldüğü, tahaffuzhane için gerekli malzemelerin tedarik edildiği arşiv belgelerinden tespit edilmektedir. Bu kapsamda kışlanın tahaffuzhaneye çevrilmesi ile birlikte karantina memurlarının ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için beş altı odanın tamirâtı yapılmış ve gerekli eşyalar odalara konmuştur. Karantina altına alınan hastalar için ise gerekli miktarda yatak tedarik edilmiş ve ayrıca odaların ısınmasını sağlamak amacıyla kırk elli adet bakır mangal alınarak tahaffuzhaneye konulmuştur.¹⁶ Ayrıca tahaffuzhanede görevlendirilen doktorlarla tıbbiye öğrencilerinin Kuleli'ye geliş gidişleriyle ilgili kayık ücretlerinin ve diğer masraflarının Meclis-i Tahaffuz Masrafı kapsamında ödendiği bu dönem belgelerinden anlaşılmaktadır. Bu dönemde veba salgınının artmasından dolayı İstanbul'da Yenikapı ve Çekmece'de de karantina merkezleri kurulmuş, buralara doktor ataması yapılmış ayrıca uygulamalı eğitim görmek amacıyla tıbbiye öğrencileri de bu merkezlerde görevlendirilmiştir.¹⁷ Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Kuleli Tahaffuzhanesi,

.....

13 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayûn (HAT.), 49170, "*Mansûre hazinesi*", Sultan II. Mahmud'un emriyle "*Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye*" adıyla kurulan askerî teşkilatın masraflarına ayrılan gelirlerin bulunduğu hazine idi.

14 BOA. HAT. 28981

15 BOA. HAT. 25545A

16 BOA. HAT. 25559

17 BOA. Cevdet Sıhhiye Tasnifi (C. SH.), 4/154

tibbiye öğrencilerinin aynı zamanda uygulamalı eğitim gördükleri bir mekan olarak hizmet vermiştir.

Osmanlı Devleti, karantina konusunda son derece dikkatli davranmış ve konunun uzmanı olan bilim adamlarından faydalanmayı ihmal etmemiştir. 04 Ekim 1839 tarihli belgeden anlaşıldığına göre, Kayınor ve Bernard ile Markoni ve Mayer adlı tabipler Karantina (Tahaffuzhane) Merkezine maaşlı memur olarak atanmışlardır.¹⁸

Karantina Nazırı Hıfzı Paşa'nın 13 Şubat 1839 tarihili tezkiresinden anlaşıldığına göre, Kuleli Tahaffuzhanesi çatısındaki direğe sarı bayrak çekilmiştir. Padişahın tahaffuzhaneyi teşriflerinde ise göndere kırmızı bayrak çekildiği belirtilmektedir.¹⁹ Kuleli Tahaffuzhanesi Müdürü Lebib Efendi'nin talebi üzerine 30 Haziran 1840 tarihinde tahaffuzhaneye yangın ihtimaline karşı hortumlarıyla beraber iki yangın tulumbası konulmuştur.²⁰

İstanbul'daki bu veba salgınının önemli kayıplara sebep olduğu, 1835–1839 yılları arasında Türkiye'de askerî danışman olarak bulunmuş olan Helmuth von Moltke, *Türkiye Mektupları* adlı eserinde ayrıntılı bilgiler vermekte²¹, ayrıca da karantina uygulamalarının nasıl olması gerektiğini belirtmektedir.²² Askerî danışman olarak bulunan Molt-

.....
18 BOA. İrade-i Mesail-i Mühimme (İ.MSM.), 88, 2536; ayrıca bk. Gülden Sarıyıldız, *Hicaz Karantina Teşkilatı*, s. 8-9.

19 BOA. HAT. 25566.

20 BOA. Cevdet Belediye Tasnifi (C. BLD.), 113/5648

21 Moltke, 22 Şubat 1837 tarihli mektubunda, İstanbul'daki durumu şu şekilde anlatmaktadır: "... Serasker kapısında görebildiğim hastahane raporlarına nazaran bana İstanbul ve civarında son vebada ölenlerin sayısı yirmi binden aşağı, otuz binden yukarı görünmüyor. Vebanın en büyük şiddeti dört beş ay sürmüştür. Şehrin nüfusu 500.000 olarak kabul edilirse bunun yirmide biri vebadan ölmüş demektir. Eğer salgın bir sene böyle devam etseydi, ortalama ömür sekiz on yıla düşerdi, yani bütün nüfus mahvolurdu..." Helmuth von Moltke, *Türkiye Mektupları*, İstanbul 1969, s. 90.

22 Moltke 27 Şubat 1837 tarihli mektubunda; "... Her mahallede en hatırı sayılan ve en çok nüfuzu olanlardan, yani şu halde ulemeden, bir komisyon kurulmalıdır. Bunların emri altında hekimler ve bir miktar iyi maaş alan memur (kadın ve erkek) bulunur. Bir veba vakası haber alınır alınmaz bu komisyon hastanın hastaneye taşınmasına, çoluk çocuğunun hasta ile ve başka insanlarla temasının

ke'nin bu uyarılarının Osmanlı devleti tarafından dikkate alındığı, Karantina Nazırlığı'nın kurulmasından ve 1837 yılında tahaffuzhanelerin açılmasından anlaşılmaktadır. Kuleli Tahaffuzhanesi'nin de bu tavsiye doğrultusunda açıldığını ifade etmek mümkündür. 1842 yılı sonlarına kadar tahaffuzhane olarak kullanılan Kuleli Kışlası'nda Karadeniz ve Akdeniz'den gelen gemiler karantinaya tabi tutularak veba hastalığının yayılması engellenmeye çalışılmış ve büyük ölçüde de kontrol altında tutulmuştur.²³

Kuleli Kışlası, 1837-1842 yılları arasında tahaffuzhane olarak kullanılmıştır. Süvariler için kışla ihtiyacı gündeme gelince, Kuleli Tahaffuzhanesinin, bir bölümü Galata rıhtımına yakın bir yere nakledilirken, bir kısmının da 30 Kasım 1842 tarihinde Kala-i Sultaniye Tahaffuzhanesine taşınmasına karar verilmiş ve Kuleli Kışlası tekrar I. ve II. Süvari Alayına terk edilmiştir.²⁴

c. Karantinahane (Tahaffuzhane)'den Kuleli Süvari Kışlasına (1842-1854)

Kuleli Süvari Kışlası, tahaffuzhane olarak kullanıma açılmadan önce, bazı kısımlarının tamiri için 1837 yılında keşifler yaptırılmıştır. Ancak kısa süre içinde kışlanın tahaffuzhane olarak kullanılmaya başlanması ile birlikte bu tespit edilen tamirat yapılamadığından zamanla harap olmuştur. Kışlanın tekrar süvari alaylarına bırakılmasının

.....

men edilmesine, elbise, eşya ve evin temizlenmesine karar verir. Bunlar (eşyalar) komisyon muhafazasına altında kalır ve iyileşenlere ya da ölenlerin varislerine iade edilir. Böyle bir sıhhat zabıtası İstanbul'da tam faaliyete geçerse ihtimal ki vebanın ana kaynaklarından biri tıkanmış olacaktır...” diye yazmaktadır. Bk. Helmuth von Moltke, *Aynı eser*, s. 93-94.

23 Kuleli'de bu veba vak'asının görülmesinden uzun bir süre sonra yine 11 Haziran 1895 tarihinde tekrar kolera (veba) vaka'sı ortaya çıkmıştır. Olay biri aşçı ve ikisi hademe olmak üzere üç neferin koleraya yakalanması ile başlamıştır. Bu doğrultuda koleranın yayılmasının engellenmesi için bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonda Mirliya Nafiz ve Feyzi Paşalarla, Zambako Paşa, Doktor İstekoli ve Vasilisi Efendi bulunmaktaydı. BOA. Yıldız Arşivi Mütenevvi Maruzat (Y. MTV.), 121/117-1.

24 BOA. C.SH. 13/616; ayrıca bk. Sırrı Üçer, “Kuleli Askerî Lisesi Tarihçesi”, *Türk Kültürü*, Yıl:6, Sayı:70, s. 764-774.

ardından Sultan Abdülmecid'in 1842 yılındaki bir fermanı ile kışlada geniş çaplı bir onarım yapılması için boşaltılması istenmiş ve süvari askerinin Fenerbahçe'de yapılacak yeni kışlaya taşınması emredilmiştir.²⁵

Kışlanın tamiri için düzenlenen keşif defterinde 09 Şubat 1843 tarihli notun devamında; "*Kışlanın, Karantina Merkezi olarak kullanılması nedeniyle harap olduğu, bundan dolayı da onarımının Asakir-i Hassa Müşiri Hasan Rıza Paşa sorumluluğunda yaptırılacağı*" belirtilmektedir. Kapsamlı bir onarımın yaptırılabilmesi için keşif sonrasında, "*bin yedi yüz doksan sekiz kese üç yüz altmış dört buçuk kuruşa*" ihtiyaç olduğu ve bunun da padişahın emirleri ve iradeleri doğrultusunda Maliye Hazinesi'nden sağlanacağı belirtilerek bir an önce onarıma başlanacağı ifade edilmektedir.²⁶ Bu onarıma ek olarak 15 Şubat 1843 tarihli diğer bir keşif defterinde ise Kuleli Kışlası haricinde yapılması düşünülen arpa ambarları, nalbant mahalli ilavesi, mutfak sundurması ile kargir ocak ve lağımı, çamaşırhane içerisindeki mermer tekneleri, kurşun borular ve su yollarının yapılması ile ilgili masrafların tespit edildiğini ayrıca bunlara ek olarak yıpranmış olan zemin döşemelelerinin yenilenmesine ve pencerelere demir parmaklıkların da yapılmasına karar verildiği anlaşılmaktadır.²⁷

Kuleli Kışlası'nda gerekli onarım ve ek binaların yapımı için Hazine-i Hassa Müdürü tarafından Sultan Abdülmecid'in iradeleri doğrultusunda yukarıda belirtilen keşif raporları düzenlenmiştir. H. 1260 Muharrem ayının (Ocak 1844) ilk gününden itibaren hazineden gerekli malzemenin alımı için peşin iki yüz akçe verilmesi ve başlangıcından itibaren her hafta içinde ellışer kese akçe verilerek gerekli onarım ve ek binaların yapılmasının uygun olduğu 19 Ocak 1844 tarihli padişah iradesinde belirtilmiştir.²⁸

1844 yılında başlatılan bu geniş çaplı onarım esnasında kışlaya su da getirilmiştir.²⁹ Kolağası Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul* adlı

.....

²⁵ İsrail Kurtcephe-Feridun Yıldız, *Aynı eser*, s. 4-5.

²⁶ BOA. Cevdet Askerî Tasnifi (C. AS.), 874/3748.

²⁷ BOA. C. AS. 204/8775.

²⁸ BOA. İrade-i Dahiliye (İ. DH.), 82/4120.

²⁹ Hasan Fehmi Öz, "Üsküdar'da Bir Askerî Okul Kuleli Askerî Lisesi", 12-14 Mart 2004 İkinci Üsküdar Sempozyumu Bildirileri, c. 1, İstanbul, 2005, s. 248 vd.

eserinde, “*mezkûr kışla, devr-i Abdülmecîd Hânî’de (1839-1861) muhterik olmuş ve tekrar nisf-ı kârgir ve nisf-ı diğeri ahşap olarak yeniden yapılmış (1845-1847) ve düvel-i müttefika muharebesinde (Kırım Harbi’nde) yine muhterik olmuştur*”³⁰ bilgilerini aktarmaktadır.

Kuleli Kışlası ile etrafında bulunan karakollarda görevli süvari ve piyade askerine sağlık hizmeti vermek üzere 1843-44 yılındaki geniş çaplı onarım sırasında kışla içinde hastahane yapımına da karar verilmiştir. Yapılan keşifte hastahanenin duvarlarının taştan, kat bölmelerinin ahşaptan yapılması kararlaştırılmış ve “*bin dört yüz elli kese*” akçeye mal olacağı hesaplanmıştır. Sultan Abdülmecid’in 23 Ekim 1843 tarihli iradesi doğrultusunda³¹ Serasker Hasan Rıza Paşa³² tarafından hastahanenin inşaatına başlanılmış ve 23 Ağustos 1844 tarihinde hastahanenin inşaatı tamamlanmıştır.³³ 25 Ağustos 1844 tarihinde bir kurul tarafından denetlendikten sonra hastahane teslim alınmış, gerekli tabip, hastabakıcı ve sair görevlilerin atamaları yapıldıktan bir yıl sonra da hizmet vermeye başlamıştır.³⁴ 04 Aralık 1844 tarihinde alınan bir kararla hastalar için hastanede demir kerevet (sedir) alımı yapılmıştır.³⁵ 01 Kasım 1864 tarihinde hastahanenin su yolları tamir ettirilmiştir.³⁶ Yarı taş, yarı ahşap olarak inşa edilen hastahanenin

.....

30 Kolağası Mehmet Ra’if, *Mir’ât-ı İstanbul*, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 270.

31 “*Kuleli Kışla-yı Hümayunu ile civârında kain karagol-hânelerde bulunan süvari ve piyâde asâkir-i hassa-i şâhâne hastaları için kışla-yı mezkûr cânib-i yemende vâki mahalle inşası tasarrur kılınan hasta-hânenin bin sekiz yüz elli dört kese bu kadar kuruş masrafla vücûda geleceği.... nim kârgir (yarı taş yarı ahşap) olmak üzere bir bab hasta-hâne inşası.*” Hakkında bilgi için bk. BOA. İ.DH. 80/3988.

32 Serasker ve Kaptan-ı derya Hasan Rıza Paşa (İstanbul, 1809-1877), Mısır Çarşısı esnafından Attar Memiş Ağa’nın oğludur. II. Mahmut döneminde saraya alınarak başkâtipliğe getirildi. Abdülmecid döneminde Mâbeyn ve Hassa ordusu müşiri oldu. 1853’te Kaptan-ı deryâ olarak görev yaptı. Ticaret ve Bahriye nazırlıklarında bulundu. Selanik, İzmir, Konya ve Halep valiliklerinde bulundu. Bk. *Büyük Larousse*, XVI, s. 9816.

33 BOA. İ. DH. 90/4527.

34 BOA. İ. DH. 91/4533.

35 BOA. İ. DH. 94/710.

36 BOA. İ. DH. 530/36739.

bulunduğu yerde daha önceden, Boğaz'dan geçen gemilere kolaylık olması için yapılan bir fener kulesinin bulunduğu kayıtlıdır.³⁷ Hastahane binasında Sultan Abdülmecid'in çiçekli bir tuğrası altında şair Safvet Efendi (1794-1866) tarafından kaleme alınan mermer kitabesi bulunmaktadır.³⁸

.....

37 Kolağası Mehmet Ra'if, *Aynı eser*, s. 271'de şu açıklamada bulunur: "İşbu hastahanenin mevkii bidayetde Boğaziçi sefaîninin mürûr ve uburunu teshile mahsus olmak üzere inşa olunmuş bir fener kulesi iken zaman-ı Abdülmecid Hanî'de eski temeli tevsi kılınarak cesim bir hastahane inşa kılınmıştır." Hastahanenin bir bölümü 1960-1965 yılları arasında tamamen yıkılarak, yerine modern bir bina Korgeneral Şefik Erensü sitesi yapılmış, bir bölümü de günümüzde "Maltepe Binası" adıyla anılmaktadır. Hastahanenin kitabesi, Maltepe binasının Korgeneral Şefik Erensu Sitesi'ne bakan duvarında muhafaza edilmektedir. İsrail Kurtcephe - Feridun Yıldız, *Aynı eser*, s. 5.

38 Günümüzde Kuleli Askerî Lisesi Muhafız ve Hizmet Birlik Karargahı olarak kullanılan hastahane binasının mermer kitabesi ve tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisi kuzey duvarında yer almaktadır. Kitabede şunlar yazılıdır:

- 1 Tabîb-i çâre-sâz-ı himmeti Abdülmecîd Hân'ın
Vücûd-ı mülk ü ecnâda verir her demde istihkâm
- 2 Eğer görseydi Ser-asker Rızâ Pâşâ senin re'yin
Hekîmoğlı olurdu 'illet-i hayret ile ser-sâm
- 3 Bu hastahâneyi ol şehsüvâr-ı lutf edüp bünyâd
Süvârî kullarına ihyâ buyurdu eyledi in'âm
- 4 Binânın rif'atinden yâ havânın hâssasındandır
Derûnı çâresiz etmez kabûl-i 'illet ü eskâm
- 5 Olup yıldız kadar atlı piyâde 'askere mâlik
Ola hurşîd-veş meşhûr-ı âfâk ol şeh-i İslâm
- 6 Biri mühmel biri mu'cem iki târîh-i nev buldu
Bu terkîb-i müferrihle idüp Hak Safvet'e ilhâm
- 7 Bu bâlâ hastahâne 'askere kasr-ı sürûr oldu.1261
Süvârî ceşşine Abdülmecîd Hân kıldı çok ikrâm.1261

Sultan Abdülmecid adına Serasker Hasan Rıza Paşa tarafından H.1261/M.1845 tarihinde yaptırılan hastahanenin kitabesinin açıklaması da şu şekildedir:

1. *Abdülmecid Han'ın çâre bulan doktor (gibi) çabaları, asker ve milletin bedenine her zaman güç verir.*
2. *Eğer Serasker (Hasan) Rıza Paşa, senin (padişahın) geleceği seziş gücünü görseydi, hayretler içinde kalıp sersemleşerek Hekimoğlı olurdu.*
3. *O lütuf padişahı, bu hastahaneyi yaptırarak, süvâri askerlerini iyilikleriyle ödüllendirdi.*
4. *Binanın yüksekliğinden mi yoksa havasının özelliğinden midir (bilinmez), her hastalık ve derdi çaresiz bırakmayarak, iyileştirir.*

Sultan Abdülmecid 1845 yılında, Kuleli Kışlası'na süvari askerlerinin eğitimi için bir "manej" binası yaptırmıştır. Manej binası, bugün *Atatürk Spor Salonu* olarak kullanılmaktadır. Kitabesi, halen spor salonunun güney duvarında bulunmaktadır.³⁹ Manej binası, yapımın-

.....

5. Yıldız(lar) kadar atlı piyadeye (süvariye) sahip olup, İslam'ın şahi olan (Padişah), ufukların meşhuru güneş gibi olsun.

6. Allah, Safvet'e geniş düşünebilme ilhamını verdi. (O da) (ebceb hesabı ile) biri noktalı biri noktasız tarih düşürdü.

7. Bu yüce hastahane, askerlere sevinç kasrı oldu. Abdülmecid Han, süvari askerlerine çok bağışlarda bulundu. Yedinci beyitte, birinci dizede noktasız harflerin toplamı (mühmel tarih), ikinci dizede noktalı harflerin toplamı (mücevher, mu'cem tarih) hastanenin yapıldığı Hicrî 1261 (M.1845) tarihini vermektedir.

39 Maneji yaptıran kişi de Serasker Hasan Rıza Paşa'dır. Yine şair Safvet Efendi (1794-1866) tarafından kaleme alınan kitabede şu satırlar kayıtlıdır:

1. Şeh-süvâr-ı dâd Hân 'Abdülmeçîd-i âdilîn

Rü'yet etse 'adlini Kısra olurdu çâkeri

2. Reşk ile Pervîz atardı kendini Şebdîz'den

Görse ta'lîme binerken muntazam gâzîleri

3. Sağ olup seyr eylese ol Fâris-i cûdı eğer

Âlemin râcil kalırdı Sencer'i İskender'i

4. At sürüp ferzâne yaptı bir güzel ta'limgâh

Ol şehen-şâhın rızâ-cûyı olan Ser-askerî

5. Ömrünü ikbâlini ecnâdını mevfûr edüp

Ol mücâhid dâverün Yezdânum olsun yâveri

6. Etdi refâtâr esb-i tab'um vâdi-yi tahsîne dek

Bu iki tarîhin oldu kilik-i Safvet rehberi

7. Pâdişah Abdülmecîd atlıya yaptırdı manej. 1261

Hak ede makbûl ol sultân-ı asker-perveri. 1261

Yukarıdaki kitabenin günümüz Türkçesiyle ifadesi şu şekildedir:

1. Kısra (Mitolojideki İran hükümdarlarına verilen lakab) adalet atının usta binicisi âdil Abdülmecid Han'ın adaletini görseydi (ona) kul köle olurdu.

2. Perviz (Mitolojideki İran hükümdarı Hüsrev'in lakabı) eğitim gören (ata binen) muntazam gazileri görse, kıskançlıktan kendini Şebdiz adlı (meşhur) atından yere atardı.

3. Cömertliği Kısra gibi olan Padişahı (Abdülmecid'i), eğer sağ olup, âlemin Sencer'i ve İskender'i görseydi yaya kalırlardı.

4. O Padişah'ın hoşnutluk ırmağı olan Seraskerî (Hasan Rıza Paşa), at sürüp, benzerlerinden farklı güzel bir talimgâh yaptı.

5. Allah'ım, o mücâhid hükümdarın ömrünü, geleceğini ve askerlerini çoğaltıp, ona dost olsun.

dan beş yıl sonra (5 Mayıs 1850) geniş çaplı bir onarım görmüştür. Kuleli Kışlası'ndaki ahırların onarımı için de bu dönemde “*seksen dört bin yüz kuruş*” (84.100 kuruş) harcanmıştır.⁴⁰ Manejin ve Kuleli Kışlası'ndaki ahırların en geniş kapsamlı tamiri ve ek binaların yapımı ise 14 Haziran 1870 tarihli keşif defterinde belirtildiği üzere 1870'li yıllarda gerçekleştirilmiştir. Bu keşif defterine göre Kuleli Kışlası'ndaki manejin yüz adet atı içine alabilecek kapasitede ve atları beslemek üzere dört sıra hayvanın durabileceği yemlik, cam ve çerçeveleriyle bir zabıt odası için “*on altı bin beş yüz kuruş*” (16.500 kuruş) masraf yapılmasına dair keşif raporu çıkarılmıştır. Ayrıca belgelerden anlaşıldığına göre keşif defterinden hariç olarak bir samanlık, arpa ambarı, üç gözlü helâ, deniz tarafına siper duvarı ve kapı ve üzerindeki kiremitlerin de aktarılması ile toplam masraf, “*yirmi yedi bin sekiz yüz seksen yedi kuruş*” (27.887 kuruş) çıkmıştır.⁴¹

Serasker Hasan Rıza Paşa'nın emriyle Kuleli Kışlası'ndaki onarımlara yönelik hummalı inşaat faaliyetleri sürdürülürken, Mekteb-i Harbiye Nazırı Emin Paşa'nın, Mekteb-i Harbiye öğrencilerinin bilgilerini yeterli görmediğinden, öğrencilerin bir takım temel bilgileri öğrenmiş olarak Harbiye Mektebinde eğitime alınmalarına yönelik başlattığı proje sonuç vermiş ve 1845'te ordu merkezlerinde askerî idadilerin açılması kararlaştırılmıştır.⁴² Sultan Abdülmecid, Kuleli

.....

6. (*Safvet'in*) yaradılış atı, alkışlanma vadisine kadar gitti. *Safvet'in* kalemi (yazdığı) iki tarihe kılavuzluk etti.

7. Padişah Abdülmecid, atlılar (süvariler) için manej yaptırdı. Allah, o asker yetiştiren sultanı makbul eylesin.

40 BOA. Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Yazışmaları Evrakı (A.M-KT. NZD.), 6/73.

41 BOA. İ. DH. 613/42720.

42 “Bu karar gereğince Mekteb-i Harbiye öğrencileri 1 ay süren sıkı bir imtihandan geçirilmişler, bunlardan orta derece alan 204 öğrenci, 21 Eylül 1845'te (18 Ramazan 1261 Pazar) Mekteb-i Fünun-ı İdadîye adıyla açılan askerî liseye ayrılmışlardır. Dolmabahçe Sarayı yanındaki Çinili Köşk'te açılan Mekteb-i Fünun-ı İdadîye, 1845-1846 öğretim yılını Mekteb-i Harbiye ile burada tamamlamıştır. İdadî, ilk açıldığı zamanlarda bugünkü ortaokullar seviyesinde bir okuldu ve öğrenim süresi 5 yıldır. 1846-1847 öğretim yılında Dersaadet Askerî İdadisi adını alan okul, Maçka Kışlası'na taşınmıştır.” Bk. Kenan Sayacı, “Kuleli Askerî Lisesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, V/115-116.

Süvari Kışlasında inşaat faaliyetlerini devam eden yıllarda da sürdürmüş, Nisan 1847'de su yollarını tamir ettirerek ana binanın arka cephesindeki ahırlar üzerine subaylar için çalışma ve yatma odaları ile kendisi için de bir Daire-yi Hümâyûn (Has Oda) ilâve ettirmiştir.⁴³

ç. Kırım Savaşı ve Takip Eden Süreçte Kuleli Süvari Kışlası

Rusya'nın yayılmacı istekleri 30 Kasım 1853'te Kırım Harbine sebep olmuş; İngiltere ve Fransa, stratejik açıdan büyük önem verdikleri Osmanlı Devleti'nin müttefiki olarak yanında yer almıştır. İngiltere, Fransa ve Sardunya-Sicilya Krallıklarına ait müttefik ordular yardım için İstanbul'a gönderilmiştir. Kuleli, Haydarpaşa ve Selimiye Kışlaları 1854-1856 yılları arasında müttefik devletler hizmetine verilmiştir. 4 Ağustos 1854 tarihli belgede bir İngiliz süvari alayının İstanbul'a geleceği ve bu alayın Kuleli Kışlası'nda ikamet etmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.⁴⁴ Ayrıca burada ikamet edecek olan müttefik askerleriyle irtibatı sağlayabilmek için, Kuleli Hastahanesi doktorlarından Binbaşı Kostantin Limonidis, İrtibat memuru Şekip Efendi'nin maiyetine tabip ve tercüman olarak verilmiştir.⁴⁵ Ayrıca Kırım Savaşı esnasında elde edilen Rus esirlerinin de yukarıda belirtilen kışlalarda tutulduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. 4 Ocak 1855 tarihli bir belgede Kuleli ve Selimiye Kışlalarındaki Rus esirleri için papaz gönderilmesi istenmiştir.⁴⁶ Öte yandan Kuleli Hastahanesi ile kışlanın bir bölümü, 1854-1856 yılları arasında, Fransa'nın İstanbul Maslahatgüzarı Monsieur Chefferre'in teklifiyle Kırım Harbi dolayısıyla cephede yaralanan müttefik askerleri için hastahane olarak da kullanılmıştır. İcâdiye Kasrı, müttefik subaylara karargâh olarak

.....
43 Zekeriya Türkmen, *Kuleli Askerî Lisesi Tarihi*, Kuleli Askerî Lisesi Matbaası, İstanbul, 1994, s. 10.

44 "Devoletlü atüfetlü efendim hazretleri; İngiltere devleti asâkirinden yarınki cum'a günü Ders'âdet'e bir alây süvâri geleceği ihbar olunup sâye-i me'âlî-vâye-i hazret-i şâhânedede bunların dahi ikâmetce vesâir şeylerce istihzâr-ı levâzimât ve asâyiş ve Kuleli kışla-i hümâyünuna ikâmeleri lâzım geleceğinden icâb-ı halin sür'at-i icrâsına himem-i behiyye-i sipehdârileri masrûf buyrulması bâbında irâde efendimindir." Bk. BOA. A.MKT. NZD. 115/88.

45 BOA. A.MKT. NZD. 117/81

46 BOA. *Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî Belgeleri (HR. MKT.)*, 98/14.

verilirken, Kuleli, Haydarpaşa ve Selimiye kışlaları da müttefik askerleri için hastahane yapılmıştır. İngilizler, kışlanın doğusundaki yamaç üzerinde bir mezarlık yapmışlar ve tedavi sırasında ölen askerlerini buraya defnetmişlerdir. Bu mezarlar, Mondros Ateşkes Antlaşması'nı takip eden süreçte İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nın girişimleriyle Haydarpaşa'ya nakledilmiştir.⁴⁷

Osmanlı Devleti, İngilizlerle diğer müttefik kuvvetlerin kışlayı boşaltacağı tarihlerde, yani 9 Eylül 1856 (8 Muharrem 1273) tarihinde binayı tamir etme kararı almış; bu geniş çaplı onarım sırasında Kuleli Kışlası'ndaki koğuşlar, ahırlar, su yolları ve diğer mahaller onarımdan geçirilmiştir.⁴⁸ Kırım Savaşı yıllarında binayı kullanan Fransız ve İngilizlerin gidişlerine yakın bir sırada sebep oldukları bir yangında Kuleli Kışlası ve müttefik orduların kumanda merkezi olan İcâdiye Kasrı büyük ölçüde yanmış, harap olmuştur.⁴⁹ Bu yangın sonucunda harabeye dönen, denize bakan taş duvarlı cephesi de büyük zarar gören kışlanın baştan aşağı yeniden geniş çaplı bir tamirden geçirilmesi gerekiyordu. Kışlada yangın çıkmazdan önce, Seraskerlik makamı kışlanın onarılması için keşifler yaptırmıştır. Çıkan bu yangın sonrasında ise kışlanın tamamına yakını yanmıştır. Kışlada bulunan süvari askerinin ikamet edeceği başka yer olmamasından dolayı yanan kısımların yeniden inşasına ve diğer kısımların ise bir an önce tamirine başlanmasına karar verilmiştir. Bu yangından sonra yapılan keşfin ardından 22 Eylül 1857 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre "sekiz bin elli beş buçuk kuruş" (8055,5 kuruş) onarım için ayrılmıştır.⁵⁰

.....

47 Zekeriya Türkmen, *Aynı eser*, s. 10.

48 "Ticâret Nezâret-i celîlesine; Kuleli kışla-i hûmayununun koğuş ve ahûr ve su yollarıyla sâir mahallerinin icrâ-yı ta'mîri zımnında seri'ân keşfiyle başka başka defterlerinin tanzîm itdirilmesi hakkında devletlü serasker paşa hazretlerinin tezkiresiyle beraber olan evrâk manzûr-ı vâlâları buyrulmak üzre leffen irsâl kılınmış olmağla tezkire-i mezkûre mücebince iktizâsının sür'at-i icrâsı husûsuna himmet buyrulmak siyâkında şukka." Bk. BOA. A.MKT. NZD. 193/63. Ayrıca bilgi için bk. Hasan Fehmi Öz, *Aynı makale*, s. 249.

49 BOA. İ.DH. 50/25091.

50 BOA. İ.DH. 387/25562, "Atûfetlü efendim hazretleri; Kuleli kışla-i hûmayununun geçende vukû'bulan harîkde kurtulan koğuşlarının ta'mirine sarf olunan sekiz bin elli beş buçuk guruşun hazînece icrâ-yı mahsûbı husûsuna dâir tevârüd iden bir kıt'a tezkire-i behiyye-i seraskeri ile melfûf diğer tezkire meşmûl-ı nazar-ı

Kuleli Kışlası, Sultan Abdülmecid'in tahttan indirilmesine yönelik siyasî örgüt kuran kişilerin yargılandığı bir mekân olmasından dolayı bir başka olayla da ön plana çıkmıştır. Eylül 1859'da Sultan Abdülmecid'i tahttan indirmek amacıyla Hüseyin Daim Paşa tarafından hazırlanan darbe girişiminin duruşmaları Kuleli Kışlası'nda yapıldığından dolayı bu olaya "Kuleli Vak'ası" adı verilmiştir. Osmanlı Tarihi'nde "Kuleli Vak'ası" diye anılan olay, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve Abdülmecid saltanatının son yıllarında vukua gelmiş, fakat kuvveden fiile çıkamamış, küçük bir isyana ve suikasta teşebbüs olayıdır.⁵¹

Aslında, Tanzimatla birlikte başlayan Avrupa devletlerine borçlanma, ticaret anlaşmalarında büyük ödümler verilmesi ve yerli sanayinin çökmesi, Osmanlı Devleti'ni kısa zamanda bir yarı sömürge haline getirmiştir. Osmanlı Devleti'nde öteden beri en zorunlu yeniliklere bile karşı çıkan bir takım çıkarıcılarla halka karşı muhafazakâr görünerek destek bulmaya çalışan bağnazlar vardı. İşte "Kuleli Vak'ası" adı verilen darbe teşebbüsünde bulunanlar, kamuoyuna karşı, Sultan Abdülmecid ve çevresinin israf ve kötü yönetimine son vermek istediklerini belirtilerek harekete geçmek istemişlerdi.⁵² Yargılamaların sonucu, 18 Kasım 1859 (21 Rebiyülahır 1276) tarihli "Ceride-i Havadis" ile 28 Kasım 1859 (2 Cemaziyelevvel 1276) tarihli "Takvim-i

.....

âli buyrulmak üzre takdim kılınmış olmağla ol vechile icrâ-yı icâbı bâbında her ne vechile emr ü fermân-ı cenâb-ı cihânbânî şeref-efzâ-yı sudûr buyrulur ise âna göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim." BOA. A-MKT.NZD, 230/72. Ayrıca bk. *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, c. 1, s. 1208. Hasan Fehmi Öz, *Aynı makale*, s. 249.

51 Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere dayanarak bir kitap yazan Uluğ İğdemir "Kuleli Vak'ası" hakkında şu bilgileri verir: "Olay, ilk defa 24 Safer 1276 (22 Eylül 1859) tarihli "Ceride-i Havadis"te çıkan bir hükümet bildirisi ile kamuoyuna duyurulmuştur. Bu bildiri; "Düzeni bozmak amacıyla bazı akılsızların bir dernek kurdukları haberi alınarak, kırk kadarının tutuklandığı ve Kuleli Kışlası'na konulduğu, devlet büyüklerinden bir komisyonun ilk soruşturmayı yapmakta olduğu, yargılanma sonucunun ayrıca bildirileceği" yazmaktadır. Geniş bilgi için bk. Uluğ İğdemir, *Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma*, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 1937. Ayrıca bk. Uluğ İğdemir, "Kuleli Vak'ası" maddesi, *Türk Ansiklopedisi*, c. 22, s. 340.

52 "Kuleli Vak'ası" maddesi, *Meydan Larousse*, İstanbul, 1992, c. 12, s. 32.

Vekayi"de resmî bir bildiri ile kamuoyuna açıklanmıştır. Gerek adı geçen bildirilere ve gerekse Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan mahkeme kararlarına göre, olayı kısaca şöyle ezetlemek mümkündür: Sultan Abdülmecid'i ortadan kaldırmak ve -güya eskiden olduğu gibi- Osmanlı ülkesinde şeriat hükümlerini tekrar hakim kılmak üzere kurulan derneğin başı, İstanbul'da Bayezıt Medresesi'nde oturan ve etrafta rüya tabirciliği ile tanınan ve adı geçen medresede ders vermekle geçimini sağlayan kırkaltı yaşlarında Süleymaniyeli Şeyh Ahmet'tir. Derneğin öteki nüfuzlu üyeleri: Ferik Hüseyin Daim Paşa, Arnavut asıllı Caferdem Paşa, Tophane Kâtiplerinden Arif Bey, Binbaşı Rasim, Hezargradlı Şeyh Feyzullah ve Kütahyalı Şeyh İsmail'dir. Kırk beş elli kişiden oluştuğu anlaşılan derneğin öteki üyeleri de bazı şeyh ve hocalarla medrese öğrencileri ve halktan kişilerdir. Ancak yargılama sırasında Şeyh Feyzullah'ın bin, Şeyh İsmail'in altı bin müridi ile yardımda bulunacaklarını Şeyh Ahmet'e vaaz etmiş olduğu anlaşıldığına göre eyleme geçilince, oldukça önemli bir kalabalığın toplanacağını kabul etmek gerekir. Derneğin kuruluşunu ve amacını, hükümete Mirliiva (Tuğgeneral) Hasan Paşa haber vermiştir. Dernek üyelerinden Tophane Mızıka Başçavuşu Erzurumlu Mehmet, Kolağası Hasan Ağa'ya bundan bahsetmiş, o da Hasan Paşa'ya haber vermiştir. Derneğin sözü geçen üyelerinden ve bir çeşit genel sekretere olan Arif Bey'in de derneğe sokmak amacı ile Hasan Paşa'ya açıldığı, Hasan Paşa'nın olumlu görünerek kendisinden bilgi aldığı da yargılama sırasında meydana çıkmıştır. Dernek üyelerinden önemli bir çoğunluk, 15 Eylül 1859 (17 Safer 1276) Perşembe günü Tophane'deki Kılıç Ali Paşa Camii'nde toplandıkları bir sırada yakalanmıştır. Bu toplantıyı Hasan Paşa'nın düzenlediği, yine yargılama sonucu ortaya çıkmıştır.

Sultan Abdülmecid'i tahttan indirmeye yönelik olarak tertip edilen ancak düşünceden eyleme geçememiş bu hareketin sorumlusu olarak tutuklananların, Çengelköy'deki Kuleli Kışlası'na götürülerek sorgu ve yargılamaları yapılmıştır. Tutuklular kışlaya götürülürken, Caferdem Paşa, kendini denize atarak intihar etmiştir. Mahkemenin kâtipliğini ise Mithat Paşa yapmıştır. Dernek üyelerinden beşi, birinci dereceden suçlu görülerek idama mahkûm edilmişlerse de Abdülmecid, bunlardan Arif Bey ile Rasim Bey'in cezalarını müebbed küreğe

çevirmiştir. Diğerleri de mahkemenin verdiği cezalara göre hüküm giymişlerdir.

Sultan Abdülaziz 1861 yılında tahta çıktıktan hemen sonra Kuleli Kışlası'nı 1862/1863 yılında baştan aşağı yeniden yaptırmıştır.⁵³ Kuleli Kışlası, Sultan Abdülaziz'in görevlendirdiği Karabet Amira Balyan Usta (1800-1866)⁵⁴ tarafından, ana duvarları kârgir; iç bölümleri ile tavan ve tabanları ahşap olarak yeni baştan inşa edilmiştir.⁵⁵ "Rokoko"⁵⁶ mimarî tarzında inşa edilen kışlanın Boğaziçi'ne bakan kısmı üç, arka tarafı ise iki kattır. Kışla, bu tamirle kuleler hariç bir ölçüde, bugünkü görünümüne kavuşmuştur.⁵⁷ Bugünkü Kuleli Askerî

.....

53 "İstanbul'un görünümünün köklü değişiminde büyük askerî kışla inşaatlarının rolü ağırlık taşır. Projeler ve tipolojiler yabancı kaynaklı olduğundan kıyıların görünümü değişmiş ve büyüklükleri, farklı ölçekleri ve üsluplarıyla bu kışlalar reformcu sultanların getirdiği yeni düzenin âdeta simgeleri olmuştur." Bilgi için bk. Doğan Kuban, *İstanbul Bir Kent Tarihi (Bizantion, Kostantinupolis, İstanbul)* (Çev, Zeynep Rona), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim 2004, s. 327.

54 "Krikor oğlu Karabet Amira Balyan (1800-1866) Dolmabahçe Sarayı'nın yapımından sorumluydu. Ayrıca eski Çırağan Sarayı ve başka sultan saraylarıyla Gümüşsuyu Kışlası'nı, Dolmabahçe'deki Bezm-i Âlem Valide Sultân Camiini, Çengelköy'deki Kuleli Süvari Kışlası'nı, Mekteb-i Harbiye'yi ve birçok yapıyı inşa etmiştir." Bk. Doğan Kuban, *Aynı eser*. s. 373.

55 Kaynaklarda binanın 1862/63 yılında tamamen kârgir olarak yapıldığına dair bilgiler de yer almaktadır. "Badehu cennet-mekân Sultan Abdülaziz Han hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında kârgir olarak bir tarz-ı dil-nişinde bina ve inşa edilmiş..." Bk. Kolağası Mehmet Ra'if, *Aynı eser*. s. 270. "Kışla, Sultan Abdülaziz zamanında tamamen kârgir ve iki katlı olarak yeniden inşa edilerek bugünkü görünümüne kavuştu (1862)." Bk. H. Fehmi Öz, *Aynı makale*, s. 249.

56 Geç devir Barok mimarisine bu ad verilmiştir. İtalyan ve Fransız Barok mimari üslubunun biraz daha basite indirgenmiş şekli olup, sade, süslemesi az sivri kubbeli yapılar olarak ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinde rokoko tarzı inşa tekniği göze çarpar. Bütün askerî yapılar, hükümet binaları bu tarzda inşa edilmiştir. (Y.N)

57 İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi*, c. II, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yay. Ahmet Sait Mat. İstanbul 1977, s. 324'te "... Sultan Abdülaziz'in kalfası Balyan tarafından yenilenirken iki kule yapılmıştır", denilmekteyse de kulelerle ilgili bu bilginin doğruyu yansıtmadığı değerlendirilmektedir.

Lisesi tarihî binası, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmış olan binadır.⁵⁸

Kuleli Kışlası 11 Ekim 1870 tarihli belgeden anlaşıldığına göre geniş çaplı bir tamirata uğramıştır.⁵⁹ Kışlanın tamiri için yapılan keşifte, “*bir yük on dokuz bin sekiz yüz on altı*” kuruş masraf çıkartılmıştır. Kuleli Kışlası’nın Askerî İdadî’nin taşınmasından önce bu kadar geniş bir tamirata uğraması son derecede önemlidir. Çünkü Mekteb-i Fünûn-ı İdadî-i Şahanenin taşınması sonrasında bina kışla olmaktan çıkıp artık bir eğitim kurumu yani okul haline getirilecektir. Kışlanın çok kapsamlı bir tamirata uğradığını ve bundan dolayı da bu tamiratın Dersâ’adet Askerî İdadisinin kısa bir süre sonra buraya yerleşmesinde kolaylık sağladığını söyleyebiliriz. Bu geniş kapsamlı tamirat, keşif defterinde şu şekilde yer almaktadır:

“*Kuleli Kışlasının tamir edilecek kısımlarının keşfi için kaleme alınan defterdir:*

1. *Kışlanın merdiven kısmında bulunan çeşmenin kurna taşı kırıldığından Marmara taşından bir aded kurnanın yapılması.*

2. *Kışlanın subay odalarının tuvaletlerinin tavanı çürümüş olduğundan latadan kirişli kalasdan kaplı yağlı boyalı tavan yapılması.*

3. *Abdesthane aralığında kapu sökesi harâb olduğundan yenilenmesi.*

4. *Erlerin koğuşlarındaki dolaplarının kapakları çürümüş ve kırık olduğundan yenilenmesi.*

5. *Zâbitân odaları ve neferât koğuşları derûnuyla bazı mahallerinin döşemeleri bazen çürümüş olduğundan mevcûd kiriş üzerine devşirme olarak döşeme tamiri.*

.....

58 Keçecizâde Fuad Paşa, yazdığı bu tarih manzumesinde tarih dizesi ile ilgili hiçbir işaretle bulunmamıştır. *Tarih-i Tam* olarak değerlendirildiğinde dizenin değeri 1566 çıkmaktadır. Mücevher tarih (nuktalı harflerin toplamı) olarak değerlendirildiğinde 1278 çıkmaktadır. Kitabede ise 1279 tarihi yer almaktadır. (Y.N) Şeref kapısı üzerindeki kitabede şunlar yazılıdır:

“*Kuleli’de kal’a-âs(p)â etdi inşâ bir debâ
Şâh-ı devrân yapmış idi çok muallâ kışlayı
Sadr u serasker iken târihini yazdı Fu’âd
Kıldı Hân Abdülazîz bünyâd vâlâ kışlayı.1279*”

59 BOA. İ.DH. 621/43174.

6. Kışlanın sağ tarafındaki koğuşların iç döşemesi çökmüş olduğundan yenedünyadan sütun ve taban ve kirişli üzeri yarım sırt biçmesinden kaplı döşeme yapımı.

7. Mutfak ve çamaşırhane önündeki havlunun mevcûd döşeme taşları harâb olduğundan onda bir ilâvesiyle döşemelerin tamir edilmesi.

8. Kışla kapıları üzerlerindeki kaplı çinkolar harâb olduğundan on okkalık çinko ile kaplatılıp üzerlerine yağlı boya yapılması.

9. Kışla içerisindeki subay odaları ve erlerin koğuşlarının sıvaları harâb olduğundan yeniden sıva yapılıp badana yapılması.

10. Yağmur suyu boruları kırıldığından zemin kısmına birer kıt'a demir boru takılarak üzerlerinin çinkodan ilâvesi.

11. Mevcut boruların sandıkları harâb olduğundan kurşundan tamiri.

12. Abdesthaneler aralarında döşeme taşları harâb olduğundan hums derece döşemelik tiryeste taşının ilâvesiyle taşların döşenmesi.

13. Abdesthane ve memşâlarda noksan muslukların yerine yeni çakmak başlı muslukların takılması.

14. Abdesthanelerin taşları harâb olduğundan hemen tamiri.

16. Çamaşırhane içerisine deveboynu demir sırık takılması.

17. Çamaşırhane içerisinde bulunan tahta sedirler harâb olduğundan yenedünyadan kirişli kalas takımıyla kaplı tahta sedir yapımı.

18. Mutfak önünde hamam yolunun kaldırımı harâb olduğundan yarı yarıya yeni taş ilâvesiyle kaldırım yapımı.

19. Subay ocağının kâmilen harâb olmasıyla taştan bölmelerin yapılması.

20. Büyük mutfakla subay mutfağı arasındaki ahşab bölme çürümüş olduğundan mevcut taş ile bölmelerin yapımı.

21. Mutfak kapısı şikest olduğundan kalasdan sürgülü ve kapılı tarafeyni pervazlı üzeri yağlı boyalı kapı inşâsı.

22. Mutfak sıvaları dökülmüş olduğundan sıva tamiri ve badana yapılması.

23. *Mutfak içinde ahır ve divanhaneler ile koğuşların çerçeveleri harâb olduğundan meşeden mamul çerçevelerin tamiri.*

24. *Mutfak içinde büyük kazgân ocakları harâb olduğundan ve iş görmediğinden yeni taştan gömlek ve bölmeli demir ızgara ve kapıların tamiri ve yapımı.*

25. *Pencere demir parmaklıkları kırıldığından tamiri.*

26. *Hamam külhanının etraf üst taşları harâb olduğundan yeni taşlarla değiştirilmesi.*

27. *Hamâm içindeki kubbelerin harâb olmuş olduğundan alçı ve sıvala ile yapımı.*

28. *Hamamın cihanmülk ayakları ile içerideki tahta döşemelerin harâb olmasından dolayı tamiri ve cihanmülkün temizlenmesi.*

29. *Hamam içerisindeki küçük sıcak oda kapıları harâb olduğundan doğramadan yeni kapıların yapımı.*

30. *Hamam içerisindeki sıvaların tamiri ve badana yapılması.*

31. *Hamam camekânı içerisinde şirvân tahtanın tavanı çürümüş olduğundan mevcut kiriş üzerine kalas yaprağından kaplı yağlı boyalı tavan inşâsı.*

32. *Camekân döşemeleri harâb olduğundan yenedünyadan kirişli kalas biçmesinden kaplı döşeme inşâsı.*

33. *Camekân pencerelerinin kafesleri kırıldığından yeni kafeslerin yerine konulması.*

34. *Mutfak yolu kapı üzerinin çatısı çürümüş olduğundan yeni dünyadan ışıklı latadan abana tahtasından kaplı mevcut çatının kiremit ile örtülmesi.*

35. *Ahır içerisindeki yemlikler harâb olduğundan yenedünyadan kazık yastıklı üzeri üçlük meşe kirişinden içrisi örtülü kalasdan kaplı yemliklerin ikiye bölünerek tamiri.*

36. *Dağ tarafında atılan taş lağımları ol tarafa nâzır bulunan bozuk pencere camlarını kırılmasından dolayı yeni camların takılması.*

37. *Kışladaki nöbetçi kuleleri harâb olduğundan tamiri ve üzerlerinin muşambalarının yenilenerek yağlı boya ile boyanması.*

38. Kışlanın yağmur suyu saçakları harâb olup döküldüğünden döşeme olarak tamiri dış ve iç dört tarafının ve dâhil kuzineti mahallerinin badana olunması.

39. Kışlanın denize bakan tarafının som taş kesme olarak kaplamaları dökülmüş ve bazan kırılmış olduğundan tiryeste taşından altıda bir derece noksanının ilâvesiyle kaplamaların inşâsı.

40. Büyük kapu bahçesinde bulunan silahlıkların boyası bozulmuş olduğundan yağlı boya yapılması.

41. Büyük kapı önü haricî tarafındaki duvarın alçak olmasıyla mevcut taş ile duvar inşâsı.

42. Mevcut duvarların frenk mermerleri kırıldığından yeni taşların yerlerine konarak tamiri.

43. Kışlanın denize nâzır hünkâr dâiresi tahtında bulunan çeşmenin suyolları bozulmuş olduğundan on arşında bir açılıp yoklanılarak uzun Avrupa boru ilâvesiyle su yollarının tamiri.

44. Dağ tarafına nâzır olan yüzün deniz köşesinden kiremitleri bozulmuş olduğundan noksân kiremit ilâvesi.

45. Hünkâr dâiresi havlusunun Frenk mermer döşemeleri çökmüş olduğundan kaldırılıp taşların döşenmesi.

46. Dâire-i mezkûr duvarlarının yağlı boya bozulmuş olduğundan yağlı boya yapımı.

47. Kışlanın yangın duvarlarının ve su bacalarının sıvaları dökülmüş olduğundan sıva ve üzerine renkli badana yapılması

48. Mümşâ ve abdesthanelerin ana lağımları tıkanmış olduğundan tathîriyle denize nakli.

49. Kışlanın batı tarafındaki büyük kapu havlusunun taş döşemeleri bozulmuş olduğundan kaldırılarak sekizde bir tiryeste taşı ilâvesiyle taşların yerleştirilmesi

50. Emr olunduğu üzere Kuleli Kışlasının tamirâtı için keşif yapılmış ve keşif raporu hazırlanmıştır. Bu keşif raporuna göre tamiratın yüz

on dokuz bin sekiz yüz on altı kuruş'a mal olacağı hesaplanmıştır. Keşif raporu doğrultusunda tamiratın yapılması emirlerinize kalmıştır."⁶⁰

Bu büyük onarımın ardından Kuleli Kışlası, çok kısa bir süre daha süvari askerleri için kışla olarak kullanılmıştır. 1872 yılında ise Maçka Kışlasında bulunan "*Mekteb-i Fünûn-ı İdadî-i Şâhâne (Harbiye İdadîsi)*" şimdiki binasına yani Kuleli Kışlası'na taşınmıştır.⁶¹

Bu tarih, Kuleli Kışlası için bir dönüm noktasıdır. 1872 tarihinden sonra bina, kışla olarak kullanılmaktan kurtarılıp bir eğitim-öğretim kurumu yani okul haline getirilmiştir.⁶²

Sonuç olarak belirtmek gerekirse; Kuleli Süvari Kışlası II. Mahmut döneminde gerçekleştirilen askerî yenileşme döneminde Dersaadet I. ve II. Süvari Alayı kışlası olarak kullanılmıştır. Kışlanın inşa edildiği mekanın Boğaziçi'nin önemli yerlerinden biri olmasından dolayı başka amaçlar için de kullanılmasına yol açmış ve nitekim bundan dolayı da tahaffuzhane olarak hizmet vermiştir. Sultan Abdülmecit döneminde de kışla süvari askerine hizmet verdikten sonra Kırım Harbi dolayısıyla müttefik orduların misafir edildiği, tedavi gördükleri bir mekana dönüştürülmüştür. Kuleli Süvari Kışlasının günümüze kadar ulaşmasını sağlayan köklü onarım ve yenileştirme çalışmaları Sultan Abdülaziz devrinde gerçekleştirilmiştir. Kuleli tarihî dokusuyla, bünyesinde yetiştirdiği şahsiyetler itibariyle de bakıldığında imparatorluk geleneğinden günümüze uzanan süreçte bir askerî eğitim kurumu olarak önemini korumaktadır.

.....

60 BOA. İ.DH. 621/43174.

61 *Mekteb-i Fünûn-ı İdadî* adıyla 21 Eylül 1845 (18 Ramazan 1261) tarihinde Dolmabahçe Sarayı'ndaki Çinili Köşk'te öğrenime başlayan ve 1846-1847 öğretim yılında *Dersaadet Askerî İdadîsi* adını alarak Maçka Kışlası'na taşınan Harbiye İdadîsi, 1872 yılında Kuleli Kışlası'na yerleşmiştir. Bu tarihten sonra Harbiye İdadîsi (Mekteb-i İdadî-i Şâhâne), *Kuleli Askerî İdadîsi* adını almıştır.

62 Hasan Fehmi Öz, *Aynı makale*, s. 249.

SULTAN II. MAHMUT VE SULTAN ABDÜLMECİD
DÖNEMİNDE KULELİ SÜVARİ KIŞLASI

1828-1837 Dersaadet (Hassa) Ordu-yı Hümâyûnu I. Ve II. Süvari Alayı-
na tahsis edilen Kuleli Kışlası, 1837 yılında Tahaffuzhane'ye (Karantinahane)
dönüştürülmüştür.

Manej Binası Kitabesi
(Kuleli Askerî Lisesi Atatürk Spor Salonu, Güney Cephe Dış Duvarı)

Şeh-süvâr-ı dâd Hân 'Abdülmecîd-i 'âdilîn
Rü'yet etse 'adlini Kisrâ olurdu çâkeri
Reşk ile Pervîz atardı kendini Şebdîz'den
Görse ta'lîme binerken muntazam gâzîleri
Sağ olup seyr eylese ol Fâris-i cûdı eğer
Âlemin râcil kahırdı Sencer'i İskender'i

At sürüp ferzâne yaptı bir güzel ta'lîmgâh
Ol şehen-şâhun rızâ-cûyı olan Ser-askerî
Ömrünü ikbâlini ecnâdım mevîr edüp
Ol mücâhid dâverün Yezdânım olsun yâverî
Etdi refîâr esb-i tab'um vâdi-yi tahsîne dek
Bu iki tarîhin oldu kill-i Safvet rehberi

Pâdişeh Abdülmecîd athya yaptırdı manej 1261
Hak ede makbûl ol sultân-ı asker-perveri 1261 (1845)